

УДК 378.147.88'811

ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ Й ІНФОРМАЦІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ

А.Л.Гусак

Анотація. У статті з теоретичної та практичної точок зору актуалізується проблема співвідношення понять "інформаційна грамотність", "інформаційна культура" або "культура інформаційного суспільства", "інформаційно-суспільна компетентність".

Ключові слова: інформаційна грамотність, інформаційна культура, культура інформаційного суспільства, інформаційна компетентність.

Аннотация. В статье анализируется соотношение понятий "информационная грамотность", "информационная культура" или "культура информационного общества", "информационно-общественная компетентность" становятся актуальной проблемой как с теоретической, так и практической точек зрения.

Ключевые слова: информационная грамотность, информационная культура, культура информационного общества, информационная компетентность.

Summary. Correlation of concepts "informative literacy", "informative culture" or "culture of informative society", informatively "public competence" become the issue of the day from theoretical and practical points of view.

Keywords: informative literacy, informative culture, culture of informative society, informative competence.

Постановка проблеми. Глобальні зміни в житті сучасного суспільства безпосередньо пов'язані з інформатизацією. Практично вся життєдіяльність соціуму на початок ХХІ ст. охоплена або використовує електронні мережі. Процес інформатизації у сферах науки, виробництва розповсюдився на комунальне життя суспільства. Співвідношення понять «інформаційна грамотність», «інформаційна культура» або «культура інформаційного суспільства», «інформаційно-суспільна компетентність» стають актуальною проблемою як з теоретичної, так і практичної точки зору. Особливу роль в цьому зіграли комп'ютеризація, автоматизація, інформатизація управління, накопичення системно-мережевого електронно-інформаційного ресурсу людства. Загальна доступність інформації як один із стратегічних напрямів розвитку інформаційної інфраструктури суспільства придбала контури культурної парадигми ХХІ ст. Конкретні прояви руху до інформаційного суспільства пов'язані з реалізацією національних програм інформатизації, створення необхідних умов інформаційно-технологічного переоснащення соціуму.

У контексті вивчення феномену «інформаційне суспільство» особливе значення набув аспект гуманізації всіх сфер людської діяльності, вивільнення людського вимірювання природи і суспільства. Нині людина сприймається як джерело інтенсифікації інформаційних процесів і прискорення розвитку суспільства, досягнення умов розвитку можливостей кожної людини.

Практично проблема виживання людства зв'язується з рівнем освоєння і виживання в новому інформаційно-насиченому просторі. Світогляд формується на базі когнітивних структур, що відображають уявлення про суть співвідношення елементів буття і свідомості. Останні є головною складовою частиною освіти сучасної людини, методологічною основою якої є філософія інформаційного суспільства. Основою володіння інформаційним світоглядом є елементарно-первинні знання, що набуваються через освоєння наочно-понятійного поля реальності. Ми визначаємо його як первинний рівень інформаційної грамотності. Основними конструкціями цього рівня є поняття: інформація, інформатика, інформатизація, інформаційні технології.

Аналіз останніх досліджень. Г.Халаж трактує інформаційну складову ключових компетенцій як «компетенції, пов'язані із зростанням інформатизації суспільства. Володіння цими технологіями, розуміння їх застосування, слабких і сильних сторін і здібність до критичної думки відносно інформації, поширюваної масмедійними засобами і рекламою» [2, с.10].

І.А.Зимняя до складу «компетенцій інформаційних технологій» включає: прийом, переробку,

видачу інформації; перетворення інформації (читання, конспектування), масмедійні, мультимедійні технології, комп'ютерну грамотність; володіння електронною Інтернет-технологією» [3, с.10].

Д.А.Марчанд, професор стратегії і інформаційного менеджменту Інституту розвитку менеджменту в Швейцарії, в статті чи «Ефективно ваша компанія використовує інформацію?» відзначає: «Очевидно, що керівники, які послідовно розвивають критичні інформаційні компетенції в бізнесі, можуть підвищити прибутковість своїх компаній навіть під час економічного спаду. Саме в цей період керівники мають можливість об'єднати співробітників і мотивувати їх стати компетентнішими у використанні інформації не тільки з метою підвищення операційної ефективності, але і пошуку зон для наступної хвилі корпоративного зростання» [6].

Метою даної статті є уточнення співвідношення понять “інформаційна грамотність”, “інформаційна культура” або “культура інформаційного суспільства”, “інформаційно-суспільна компетентність”.

Виклад основного змісту проблеми. Поняття інформаційної компетенції невід'ємно пов'язане з поняттям інформаційної культури. Кажучи про інформаційну культуру, ми припускаємо, що ці елементи набувають “щільнішого” забарвлення, ширшого кола понять і зв'язків між собою.

Початок ери Інтернету ознаменувався новими ознаками культурного буття людства. Нова інформаційна сфера спричинила зміни у сфері освіти, науки, ринків праці, в політики. Орієнтація індивіда, групи, нації і професійних, суспільних об'єднань в новому життєвому середовищі вимагає глибшої підготовки до освоєння і сприятливої життєдіяльності членів сучасного суспільства. Інформаційна культура як засіб освоєння нового культурного середовища розглядається в контексті соціально-технологічного підходу.

Термін «інформаційна культура» на теренах бувшого СРСР вперше з'явився в 70-х роках ХХ століття; ініціаторами розвитку і популяризації відповідної концепції стали працівники бібліотек. Одними з перших робіт, в яких використовувався цей термін, були статті бібліографії К.М.Войханської і Б.А.Смірнкової «Библиотекари и читатели об информационной культуре» («Библиотека и информация», 1974 р.) і Е.Л.Шапіро «О путях уменьшения неопределенности информационных запросов» (журнал «Научно-технические библиотеки СССР», 1975 р.)

З'явившись у сфері бібліотечної і книжкової справи, концепція інформаційної культури в міру свого розвитку вбирала в себе знання з цілого ряду наук: теорії інформації, кібернетики, інформатики, документалістики, філософії, логіки, культурології, лінгвістики та ін.

В даний час інформаційну культуру все частіше трактують як особливий феномен інформаційного суспільства. Залежно від об'єкту розгляду почали виділяти інформаційну культуру суспільства, інформаційну культуру окремих категорій споживачів інформації (наприклад, дітей або юристів) і інформаційну культуру особистості.

Інформаційна культура в широкому сенсі - це сукупність принципів і механізмів, що забезпечують взаємодію етнічних і національних культур, їх поєднання в загальний досвід людства; у вузькому сенсі слова - оптимальні способи поводження з інформацією і представлення її споживачеві для вирішення теоретичних і практичних завдань; механізми вдосконалення технічних середовищ виробництва, зберігання і передачі інформації; розвиток системи навчання, підготовки людини до ефективного використання інформаційних засобів і інформації (В.А.Кравец, В.Н.Кухаренко, «Вопросы формирования информационной культуры»).

С.Д.Каракозов [4, с.41-55] виділяє наступні складові інформаційної культури особистості, які, на його думку, можуть стати основою для визначення поняття, виділення параметрів діагностики становлення інформаційної культури, а також орієнтирів, що визначають цілі, завдання, зміст і ефективність освітньої діяльності: інформаційна (комп'ютерна) грамотність; інформаційна компетентність; інформаційний ціннісно-сенсовий компонент; інформаційна рефлексія; інформаційна культуро-мистецька.

Інформаційна культура - це складова культури особистості, що полягає у володінні інформаційними технологіями на рівні, який дозволяє людині аналізувати різні способи розв'язання інформаційних задач певної сфери життєдіяльності та обирати з наявних способів найбільш ефективні. Інформаційна культура передбачає наступне:

- вміння формулювати мету діяльності та обирати найбільш адекватний поставленій меті інформаційний засіб;

- вміння систематизувати і адекватно сприймати інформацію, отриману з різних джерел;

- рефлексія власної діяльності з використанням інформаційних засобів;

- відкритість до сприйняття нової інформації, здатність до навчання протягом усього життя.

Відомо, що базовою складовою інформаційної культури є комп'ютерна грамотність. У 90-х роках

XX століття в США і країнах Західної Європи з'явилися ряд концепцій *інформаційної грамотності*, під якою розумілася здатність людини ідентифікувати потребу в інформації, уміння її ефективно шукати, оцінювати і використовувати. У розвиток концепції інформаційної грамотності внесли великий внесок Американська бібліотечна асоціація (ALA) і Міжнародна федерація бібліотечних асоціацій і установ (IFLA).

У 2002 році в ході 68-ої сесії Генеральної конференції і Ради ІФЛА було оголошено про створення Секції з інформаційної грамотності, завданням якої стало виявлення стандартів інформаційної грамотності, що сформувався в різних бібліотеках і країнах, і створення міжнародного стандарту з інформаційної грамотності.

У 2006 році в рамках Усесвітнього бібліотечного і інформаційного конгресу - 72-ої сесії Генеральної конференції і Ради ІФЛА - пройшов Відкритий форум ЮНЕСКО, на якому було оголошено про створення стратегічного альянсу між ІФЛА і ЮНЕСКО для реалізації рішень Всесвітнього саміту по інформаційному суспільству (WSIS), зокрема - вирішення проблем інформаційної грамотності.

У 2006 році вийшло в світ «Керівництво з інформаційної грамотності для освіти протягом всього життя» підготовлене Головою Секції з інформаційної грамотності ІФЛА Хесусом Лау, в якому узагальнюється і аналізується гігантський масив знань з даної проблематики, накопичений Секцією за час її роботи.

У цій праці під інформаційною грамотністю розуміється «наявність знань і умінь, потрібних для правильної ідентифікації інформації, необхідної для виконання певного завдання або вирішення проблеми; ефективного пошуку інформації; її організації і реорганізації; інтерпретації і аналізу знайденої і скачаної інформації (наприклад, після роботи з Інтернетом); оцінки точності і надійності інформації, включаючи дотримання етичних норм і правил користування отриманою інформацією; при необхідності передача і представлення результатів аналізу й інтерпретації іншим особам; подальшого застосування інформації для здійснення певних дій і досягнення певних результатів».

У літературі часто ототожнюються комп'ютерна та інформаційна грамотність, що не відповідає дійсності. Комп'ютерна грамотність, тобто уміння працювати з комп'ютером, безумовно, є важливим умінням для сучасної людини, охочої стати інформаційно грамотною, але, по суті, навіть не є частиною інформаційної грамотності, яка має на увазі уміння працювати з інформацією незалежно від використовуваних засобів доступу до неї, її обробки і розповсюдження.

Забезпечення формування цих вмінь і лежить в основі *стандартів інформаційної грамотності* [7, с.3-6]. Дану думку підтримують В.Н.Романенко і Г.В.Нікітіна і інші автори, які вважають, що студент повинен знати: основні поняття електронно-обчислювальної техніки (алгоритм, програма, архітектура ЕОМ); основні алгоритмічні структури; мови програмування; уміти користуватися програмним забезпеченням широкого профілю (текстовий редактор, графічний редактор, електронні таблиці, бази даних); використовувати спеціалізоване програмне забезпечення, орієнтоване на конкретну спеціальність [5, с.17-18].

Комп'ютерна грамотність передбачає можливість використання комп'ютера як засобу діяльності так само вільно, як сучасна людини вільно володіє навичками письма та рахування. Відповідно до вищесказаного, одна з найважливіших цілей сучасної української освіти - формування комп'ютерної грамотності підрастаючого покоління. Разом з тим, концепція інформаційної культури особистості ширша, ніж концепція інформаційної грамотності. На відміну від інформаційної грамотності, вона включає такий компонент, як інформаційний світогляд, що припускає обов'язкову мотивацію особистості на необхідність спеціальної інформаційної підготовки.

Концепція інформаційної культури дозволяє віднести інформаційну підготовку особи до сфери культури, що дає можливість забезпечити синтез і цілісність традиційної книжної (бібліотечної) і нової (комп'ютерної) інформаційних культур, уникнути в інформаційному суспільстві конфронтації двох полярних культур - технократичної і гуманітарної.

Щодо засобів формування інформаційної культури ми б хотіли розглянути процес формування за допомогою Інтернету. У проекті Закону України «Про телекомунікації» Інтернет визначається як сукупність взаємопов'язаних інформаційних мереж, які використовують протоколи передавання і взаємодії [1].

Інформаційне суспільство, що формується, уособлює ідею нової фази в історичному розвитку країн світу як результату "другої індустріальної революції", що в основному ґрунтується на мікроелектронній технології. Всезростаюча кількість людей втягується у безпрецедентне розмаїття інформаційно орієнтованих типів діяльності. Наукові й технічні працівники збирають і продукують інформацію, менеджери і фахівці опрацьовують її, викладачі й працівники комунікаційної сфери

поширюють, тоді як споживачі її засвоюють та перетворюють. Цей процес "інформатизації" не залишає осторонь жодну сферу соціальної активності: від повсякденних практик окремо взятої людини до міжнародних відносин, від сфери дозвілля до виробничих відносин. Це перетворює інтернет у важливий чинник розвитку, один із головних засобів формування інформаційної культури особи, зважаючи на його можливості як найвпливовішого, найдоступнішого та найшвидшого способу передачі, обробки, зберігання та продукування інформації. Важливою характеристикою мережі Інтернет є можливість подолати відчуття відчуженості, ізольованості у світі, він сприяє сприйняттю світу в усій його повноті, розмаїтті, різнобарвності.

Нині формується особлива інформаційна культура суспільства, яка спирається на масове залучення до найсучасніших засобів інформації, нових інформаційних технологій, розпочинаючи вже з дитинства, шляхом залучення до різноманітних комп'ютерних ігор, персональних комп'ютерів, інтенсивної шкільної освіти. Виокремлюються, зокрема, три основні етапи: 1) первісної інформаційної соціалізації особи; 2) освітньо-інформаційного навчання; 3) формування розвиненої інформаційної культури, тоді як основою інформаційної культури можна вважати знання про Інтернет як віртуальне середовище, закони його функціонування та розвитку, розвиток вмінь та навичок орієнтуватися у безмежному просторі всесвітньої павутини.

Перехід до інформаційного суспільства полягає, насамперед, у загальнодержавному процесі інформатизації, що включає підпроцеси комп'ютеризації (тобто комп'ютерного забезпечення суспільства та держави), медіатизації (зростання якості інформації та інформативна направленість суспільного розвитку) та інтелектуалізації (зростання ролі та можливостей для розвитку інтелекту).

Оволодіння інформаційною культурою – це шлях універсалізації чеснот людини, що сприяє реальному розумінню людиною самої себе, свого місця та ролі в суспільстві, основних сферах його життєдіяльності. Насамперед, усвідомлення своєї належності до функціональної частини людської діяльності, яку прийнято називати інформаційним спілкуванням. По-друге, причетність до інформаційної діяльності як процесу виробництва, поширення й використання інформації. По-третє, така діяльність має аксіологічний характер, якому підпорядковується й інформаційна компонента. По-четверте, інформаційну культуру можна розглядати як оптимальний спосіб здійснення інформаційної діяльності, враховуючи її конкретні умови, можливості, перспективи розвитку.

Суттєва роль у формуванні інформаційної культури належить освітній та управлінській діяльності, які формують соціально важливі якості фахівця інформаційного простору, сприяючи виробленню таких навичок та вмінь, як: а) диференціація інформації; б) виділення соціально та професійно значущої інформації; в) вироблення критеріїв її оцінки; г) переробка інформації та її використання. Інформаційна культура, маючи методологічний, світоглядний, загальноосвітній та загальнокультурний потенціал, що проявляється, насамперед, у використанні універсальних процедур пошуку, обробки та поширення інформації, може бути визначена у вузькому та широкому значеннях.

Висновки. Таким чином, у широкому сенсі інформаційна культура може бути зведена до сукупності принципів і реальних механізмів процесу отримання, аналізу, переробки та поширення інформації, що забезпечують позитивні результати взаємодії етнічних і національних культур, їх долучення до загальнолюдського досвіду.

Література

1. Інтернет ресурс / Режим доступу : <http://rada.kiev.ua/>
2. Зимняя И.А. Иерархическо-компонентная структура воспитательной деятельности образовательного учреждения // Воспитательная деятельность как объект анализа и оценивания/ Под общ. ред. И.А.Зимней. - М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2003.
3. Зимняя И.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. / И.А. Зимняя.- М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004.- 40 с.
4. Каракозов С.Д. Информационная культура в контексте общей теории культуры личности / С. Д. Каракозов // Педагогическая информатика. - 2000, - № 2.
5. Макарова Л.Н. Компьютерная культура будущих специалистов в контексте их личностного развития/ Макарова Л.Н., Шаршов И.А., Гапонова Т.К. //Педагогическая информатика. 2003. №3.
6. Марчанд Д.А. Эффективно ли ваша компания использует информацию? / Марчанд Д.А. // Интернет: Режим доступу: - <http://postyle7.narod.ru/288.htm>.
7. Романенко В.Н., Никитина Г.В. Зарубежные стандарты информационной грамотности учащихся / В. Н. Романенко, Г. В. Никитина // Педагогическая информатика. 2002. №2.
8. Тодоров Л.В. Понятие культуры и построение теории содержания образования. / Л.В. Тодоров // Педагогика.- 1999.- № 8.
9. Шевчук О.Б. Е-Ukraine. Інформаційне суспільство: бути чи не бути. / Шевчук О.Б., Голобуцький О.П. – К.: ЗАТ "Атлант UMS", 2001.